

Een systemische blik op de Covid-19 pandemie

Thérèse Onderdenwijngaard, 28 oktober 2020

Aanvullend op de bijdrage van Hans over complexe mimetische systemen wilde ik met dit stukje op een associatieve manier de relevantie van een systeembenadering voor de duiding van Covid-19 pandemie beschrijven.

NRC publiceerde dinsdag 27 oktober een artikel over de kritiek die het OMT krijgt, van o.a. het Red Team. In dit artikel doet veld-epidemioloog Arnold Bosman (Red Team) de uitspraak: “Er zijn eigenlijk maar twee vragen van belang bij het bestrijden van het virus: Wat doet het virus? En wat doet de mens?” Het onuitgesproken uitgangspunt van deze uitspraak is dat er een relatie is tussen mens en virus. En als er iets is dat de pandemie ons geleerd heeft, dan is het dit. Het gedrag van mensen beïnvloedt het virus en vice versa.

Alleen samen krijgen we corona onder controle. In zijn zoveelste poging om ons Nederlanders verenigd te krijgen onder het juk van de maatregelen nam Mark Rutte deze slogan van de rijksoverheid maar weer eens in de mond. Ik citeer: “We moeten er samen voor zorgen dat ons land niet verder op slot hoeft te gaan. De belangrijkste knop waar we aan kunnen draaien om het virus eronder te krijgen, is en blijft ons gedrag: de naleving van de regels dus. Naleving werkt goed in alle scenario’s.”

Maar gedrag is méér dan het naleven van de regels die door de overheid worden opgelegd. Gedrag is ook betekenis geven/toekennen, aan die regels en aan onze relatie met het virus. En daarin zijn we verdeeld. De relatie met het virus is niet voor iedereen hetzelfde, of dat nu is gestoeld op eigen ervaringen met het virus, op wetenschappelijke inzichten, persoonlijke belangen of politieke meningen. Nederlanders zijn verdeeld over het karakter van onze relatie met het virus, en over de waarde van de maatregelen. Nu, in de tweede golf, blijkt meer en meer dat onze relatie met het virus inmiddels vooral een gespannen sociale relatie is. Op dit moment is het onmogelijk om te doen alsof we autonome individuen zijn. In tijden van crisis, in de zin van escalerende besmetting, ervaren we dat er zoiets bestaat als een autonoom sociaal systeem, waarop we geen vat hebben. Deze ervaring zorgt voor gevoelens van onzekerheid, die zich maatschappelijk uiten in een toenemende polarisatie. En dat maakt het systeem kwetsbaar.

Hans noemt Ingo Piepers zowel in het artikel in Contagion als in de bijdrage voor deze bijeenkomst. Sinds de uitbraak van de pandemie heeft Piepers zich herhaaldelijk geroerd in de media. Op zijn eigen website [Global4Cast](https://www.global4cast.nl/) publiceert hij zijn blogs, waarin hij de relatie legt tussen systeemdenken en de pandemie.

Piepers stelt dat de pandemie een proces is dat gangbare systemen en dynamieken heeft ontregeld, op wereldschaal en op nationale schaal. Om controle te houden moesten regeringen en bestuurders in maart interveniëren, zonder dat ze zicht hadden op de effecten. We sturen op de achteruitkijkspiegel, aldus Rutte. “We leven in en zijn onderdeel van een *complex adaptive system*. En het gedrag van dit type systemen is moeilijk te voorspellen vanwege hun non-lineaire (circulaire TO) reacties.”

Op internationaal niveau voorziet Piepers een cascade aan crises (blog 24 maart), en een gebrek aan samenwerking. Hij noemt de hamsterwoede, gesloten grenzen en een groeiende rivaliteit, vooral tussen China en de VS.

Interventie creëert een eigen dynamiek in het systeem. Over het beleid in Nederland is hij kritisch. In zijn blog van 9 april wijst hij op de beperkte focus van de door de regering genomen maatregelen. *Key performance indicators*, i.c. bezetting van IC-bedden, het aantal nieuwe besmettingen en het aantal sterfgevallen kunnen volgens Piepers niet verhullen dat er geen sprake is van een strategie met een duidelijk geformuleerd doel. De tegenwerping dat het onmogelijk is om in deze tijd bij gebrek aan informatie een duidelijk doel te formuleren, verworpt hij al bij voorbaat: “Het ontbreken van informatie om een strategie te formuleren is zeker geen excuus om dit niet te doen. Een strategie geeft richting en maakt het ook mogelijk om te achterhalen welke informatie nog ontbreekt.”

Ik herken het Ruttiaans instrumentele denken in de maatregelen van en communicatie door de bestuurders van mijn universiteit. Voor hen lijkt het vooral een kwestie van logistiek. Stickeren van de ruimtes, puzzelen met het roosteren van de weinig beschikbare ruimtes en technische programma's en instrumenten om online-onderwijs te verzorgen. De universiteit is verschaald, zoals het hele sociale leven is verschaald. De creatieve energie van een half jaar geleden – crisisadrenaline, zoals een collega het noemde - is verdwenen. We overleven en weten nog niet waar het naar toe gaat. Ondertussen voel ik me afdrijven.

Ik heb behoefte aan verbondenheid, om, alle afhankelijkheden en onderworpenheden ten spijt, niet ten prooi te zijn aan de autonome werking van het systeem. Misschien helpt het als ik, vrij ongewoon, mijn collega's en studenten aanspreek met de existentiële vraag hoe zij hun werk, hun leven dóen in deze periode, en wat dat voor hen betekent.